

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 11. 1939

MİRSADÜL'İBAD

ve

H A Y Y A M

Türk Tıp Tarihi Arkivi, yıl : 3, sayı : 9 ;
S. 13 - 14 - 15 deki makale münasebetile.

Haydar Vaner

9 sayılı nüshanızın on dördüncü sahifesinin altındaki haşiyede: Mirsadülibad, Necmeddin Kübra tarafından yazılmış, tasavvufa aid mühim bir eserdir. Tercemesi de vardır. «deniliyor»

*

Mirsadülibad'ın müellifi Necmeddin Kübra değil, Daye namile maruf Necmeddin Razi'dir. Daye Kübra'nın mürididir. [1]

Necmeddin Kübra [Ebülcecnab Ahmed bin Ömer] Hvarzim Havak kasabasındandır. Bunun için Havakî veya Hayukî derler.

Kübra, Kübreviyye tarikatının mübdiidir. Sofiye ulularındandır. Avam ve havas, kerametine kâildirler. Menakibi bu güne kadar orta Asyada naklolunmaktadır. Münakaşa ve mübahaseyi çok sever ve her mübahasede son söz onun olurdu. Bundan dolayı kendisine [Ettammetülkübra] lakabı verilmiş idi. (Tamme) telaffuzu güç, ve me'nus olmayan bir kelime olduğu gibi kıyamet manasına da geldiği için atıldı. Yalnız Kübra diye anıldı.

Necmeddin Kübrâ 540 da doğdu. 618 de Bağdadda öldü.

*

Necmeddin Razi, Reylidir. Harabesi Tahranın beş kilometre

[1] Süleymaniye Kitap Sarayı; Esad Efendi : 1705 ; Yaprak : 13-2, 14

CERRAH ŞEREFEDDİN SABUNCUOĞLU ESERİNİN ABÜLKASIM ZEHRAVİ ESERİLE MUKAYESESİ

Prof. Dr. Fuat Kâmil Beksan [*]

Onbeşinci asırda küçük Asyada yaşamış olan kıymetli Türk Tıp üstadı Sabuncuoğlu Şerefeddin « Cerrahiye İlhaniye » namındaki Türkçe el yazması cerrahî eseri hakkında 1935 senesinde almanca bir makale neşretmişim [**]. Şerefeddin eserinden İstanbulda iki nüsha vardır. Biri Fatih semtinde Millet kütüphanesinde [No. 79] diğeri Profesör Doktor Besim Ömerin hususî kütüphanesinde. Pariste Bibliothèque Nationale'in Supplemant turc kısmında [No. 693] bir nüsha daha bulunduğunu, bu nushanın da el yazması olup 1465 tarihinde Amasyada yazıldığını 205 varakdan ibaret olduğunu, resimleri İstanbulda Millet kütüphanesindekinin aynı olup alet ve ameliyat resimleri mecmuu [203] olduğunu kıymetli arkadaşım Doktor Süheylden öğrendim. Profesör Besim Ömerdeki nüshanın son zamanlarda istinsah edilmiş olması mümkündür. Minyatürleri diğerlerine nazaran kıymetsizdir.

Mukayese için müracaat eylediğim Ebulkasım - Az - Zahravî kitapları yine İstanbulda Topkapı sarayında Üçüncü Ahmet Kütüphanesinde [Adet 60, Adedi umumî 1990] ve Bayazıt camii içinde Veliyüddin Efendi kütüphanesinde [No. 2491] bulunan nüshalardır.

Bu iki müellifin tercemei halleri hakkında bir kaç kelime arz

[*] Zagreb, Belgrad, Saray Bosna ve Dubrovnikde Eylül 1938 de toplanan XI ncı Beynelmilel Tıp Tarihi Kongresine tebliğ edilmiştir.

[**] Urologie in der Turkei vor 5 zahrtunderten Dr. Fuat Kâmil Zeitschrift für Urologie 1935 Band XXIX. Heft 6

etmek isterim. Şerefeddin Türk'tür, Amasyalıdır, babası İlyas, aile ismi Sabuncuoğludur. İlhan prenslerinden oldıyato Mehmedin karısı Yıldız Hatunun kölesi olması melhuz Anber İbni Abdullah tarafından Amasyada inşa ettirilmiş olan hastahannede 14 sene hekimlik ettiğini, 1465 tarihinde Cerrahiyei İlhaniye adındaki kitabını yazarak İstanbul Fatih Sultan Mehmede hediye ettiği ve bu esnada 85 yaşında olduğunu kitabın mukaddemesinden öğreniyoruz. Cerrahiyei İlhaniye (Chirurgie imperiale) demek değildir. İlhanlılar tarafından tesis edilmiş olan Amasya hastahanesinde uzun müddet hekimlik ettiği için kadirşinaslık ve minnetdarlık duygusile kitabına İlhanî ismini izafe eylemiştir. Farsca bir eserden terceme [*] edilmiş olduğunu ileri sürenler menşei göstermedikçe hak kazanamazlar. Çünkü bu güne kadar fars lisanile yazılmış böyle bir eserin mevcudiyetini öğrenemedik.

Abulkasım Zehravî Endülüs Etibbasındandır. Tarihi tevellüdü ve vefatı kat'i olarak malûm değildir. Kortoba civarında Az - Zahra namındaki kasabada doğup tabiplik ve cerrahlık eylediği ve 1106 tarihlerinde vefat eylediği zan olunuyor. (Encyclopedie française d'urölogie Tome I.)

Bu iki mühim eser mukayese edilirse: Taksimatin her ikisinde de temâmile aynı olduğu ve ürolojiden bahseden ikinci kısmın 55 - 82 chapitre'lerinde mevcut malûmatın da yekdiğerinden farksız olduğu görülüyor. Abulkasımın kitabında yalnız âlet resimleri vardır; halbuki Şerefeddinin kitabında, fazla olarak insan resimlerini havi birçok minyatürler, ameliyat tarzlarını gösterir şekiller vardır. Bu minyatürlerde üstad mevkiini işgal eden zatın muhtelif pozlarda hep aynı şahıs olduğu nazarı dikkatimi celbeylediği için Şerefeddinin bizzat kendi resmi olmasını kavî bir ihtimal ile düşünüyorum. [**] Bir de Şerefeddin kitabın muhtelif noktalarında şahsî müşahedelerini kaydetmiştir.

Abulkasım Circonçision'dan bahsederken eslâfı etibba dinlerinde olmadığını için sünnetten bahs etmemişlerdir. Sünnetin nasıl yapıl-

[*] Laignel - Lavastine. Histoire de la médecine 1937 Tome I

[**] Türk Uroloji Kliniği. Dr. Fuat Kâmil Beksan 1935 Cilt 2: Sayı 3

ması lâzım geldiğini biz tecrübe ile öğrendik diyor. Bundan anlaşılıyor ki kitabını yazarken dinine ve milliyetine yabancı meslekdaşlarının eserlerinden istifade ve iktibas etmiştir. Sondaya verdiği Katater ismi de Aslı Yunanca olan Katheter kelimesinden başka bir şey değildir.

Daremberg Abulkasımın eserini Paul d'Egine'in kitabına mukayese ettiği zaman yalnız otuz Chapitre'in Paul d'Egine'in kopyası olmadığını görmüştür.

Paul d'Egine Yunanı kadim hekimlerinin sonuncularındandır. 4, 5 ve yedinci asırda yaşadığını iddia edenler vardır. Tarihi tevellüdü ve vefatı kat'iyetle malûm değildir. Bilhassa şirûrîji ile meşgul olmuştur. Kitabının eslâfın eserlerinin bir hulâsası olduğunu eserine kaydetmiştir. [*]

Netice: Tababetin Tarihi çok eskidir. Her müellif, tabii olarak kendisineden evvel gelen meslekdaşlarının eserlerinden istifade ve iktibas etmek suretile kitabını vücade getirir. Şerefeddin eserini farscadan terceme etmiş değildir. Kitabın Charpente'ını Abulkasımdan iktibas etmiştir. Fakat zatî müşahedelerini ilâve ederek ve o zamana kadar islâm âleminde hiç düşünülmemiş ve tatbik edilmemiş bir yenilik olmak üzere de tarzı tedaviyi minyatür resimlerle canlandırarak ifade etmek suretile kitabına büsbütün orijinal bir fiziyonomi vermiştir. Kitabın bu hususiyeti çok ehemmiyetlidir.

La comparaison du Traité de Chirurgie de Cherefeddin Sabcundjouoglou avec celui d'Abulkasim Az-Zahravi

Prof. Dr. Fuat Kâmil Beksân [1]

J'avais publié en 1935 un article [2] en Allemand sur le livre

[*] Encyclopedie française d'urologie Tome I. Fonçe 50, 56, 58. M. E. Denos.

[1] Communication faite au XIe congrès internationale d'Histoire de la médecine (1 — 14 Sept. 1938. en Yougoslavie.)

[2] Urologie in der Türkei vor 5 Jahrhunderten. Dr. Fuat Kâmil. Zeitschrift für Urologie 1935 Band XXIX Heft 6.

de Chirurgie, intitulé „ Djerrahiylhaniye ” d'un grand médecin turc, Saboundjouoglou Cherefeddin qui a vécu au XVe siècle en Asie Mineure. Cet ouvrage est un manuscrit en langue Turque. Il existe deux exemplaires de cet ouvrage à Istanbul: l'un d'eux se trouve à la Bibliothèque de Nation (No. 79) dans le quartier de Fatih, l'autre à la bibliothèque privée du Prof. Dr. Besim Ömer. Mon éminent collègue le docteur Süheyl Ünver m'a appris qu'il existe un autre exemplaire à la Bibliothèque Nationale à Paris, à la section du supplément turc (No. 693). Cet exemplaire est un manuscrit écrit à Amasya en l'année 1465. Il comprend 205 feuilles et les figures sont identiques à celles du manuscrit qui se trouve à la bibliothèque de Nation à Istanbul. Le nombre des dessins relatifs aux instruments et opérations s'élève à 203 environs. Il est probable que le manuscrit du Prof. Dr. Besim Ömer ait été copié pendant les derniers temps. Les miniatures ne sont pas aussi précieuses que celles des autres.

Pour faire une étude Comparative j'ai examiné les manuscrits d'Abulkasim Az - Zahravi dont l'un des exemplaires se trouve à la bibliothèque Ahmed III No. 60 / 1990 au Serail de Topkapou, et l'autre à la bibliothèque de Véliyuddin efendi dans la mosquée de Bayezit. (No. 2491)

Je voudrais dire quelques mots sur la biographie de ces deux auteurs.

Cherefeddin était turc, originaire d'Amasya. Le nom de son père était Ilyas, son nom de famille était Saboundjouoglou. Il a pratiqué la médecine pendant 14 années à l'hôpital d'Amasya fondé par Anber fils d'Abdoullah. Il est probable que ce dernier fut le serviteur de la princesse Yıldız, épouse de Mehmed Oljayto, un des princes des Ilhanides. Il écrit le livre intitulé « Djerrahiylhaniyé » en 1465 et on apprend de sa préface qu'il avait fait cadeau de ce livre à Sultan Mehmed, le conquérant d'Istanbul et qu'il avait alors 83 ans. „ Djerrahiyeilhaniyé ” ne veut pas dire Chirurgie Impériale. Ayant exercé

la Médecine pendant de longues années à l'hôpital d'Amasya fondé par les Ilhanides, il avait donné ce nom à son livre, par sentiment de reconnaissance et de gratitude. Ceux qui avancent que le livre est traduit d'un ouvrage persan [*] ne peuvent avoir gain de cause, si l'on ne montre pas l'original. Nous n'avons pas connaissance jusqu'aujourd'hui de l'existence d'un livre semblable en langue persane.

Abulkasim Az Zahravi était un médecin d'Andalousie. On ne connaît pas exactement les dates de sa naissance et de son décès. Il a exercé la médecine et la chirurgie, son origine est à Az-Zahra, petite ville natale située à proximité de Cordoue. On pense qu'il est mort vers 1106. (Encyclopédie française d'Urologie 1914 - Tome I)

Si l'on compare les livres de ces deux auteurs, on constate qu'ils comprennent les mêmes divisions et en particulier dans les chapitres de la deuxième partie consacrées à l'Urologie, (chapitres 55—72) on trouve les mêmes connaissances ne différant guère les unes des autres.

Dans le livre d'Abulkasim, il existe seulement des dessins d'instruments. Par contre dans le livre de Cherefeddin, il existe en outre des nombreuses miniatures relatives à des sujets humains et montrant les divers modes opératoires. Si l'on prend en considération que dans ces miniatures la même personne occupe dans les diverses positions la place du maître, je pense qu'il s'agit avec une très grande probabilité de Cherefeddin lui-même - [**].

Cherefeddin a ajouté en outre dans plusieurs endroits de son livre ses observations personnelles.

Abulkasim en traitant de la circoncision, écrit que ses prédécesseurs ne s'étaient pas occupés de la question qui n'émanait pas de leur religion et qu'il avait appris par expérience la façon dont il fallait pratiquer la circoncision.

On voit par là qu'en écrivant son livre, il a dû consulter les ouvrages des confrères étrangers à sa nationalité et à sa religion

[*] Laignel-Lavastine. Histoire de la médecine 1937 Tome I

[**] Türk Üroloji Kliniği : Dr. Fuat Kâmil Beksan 1935. Cilt 2. Sayı 3 -

Il a emprunté du grec le nom de cathéter donné à la sonde. Il n'est pas autre chose que le mot Καθετηρ de la langue grecque.

Daremberg, en comparant l'ouvrage d'Abulkasim avec le livre de Paul d'Egine, a constaté que seulement 30 chapitres ne sont pas copiés directement. Paul d'Egine est un des derniers médecins grecs de l'Antiquité. Quelques uns avancent qu'il a vécu au 4. 5 ou 7 ème siècle - On ne connaît pas d'une façon rigoureuse. Les dates de sa naissance et de son décès. Il s'est occupé surtout avec la Chirurgie. Il a ajouté que son livre constituait un résumé des ouvrages de ses prédecesseurs.

En résumé: l'histoire de la Médecine est très ancienne. Chaque auteur a écrit son ouvrage en empruntant naturellement à ses prédecesseurs. Le livre de Cherefeddin n'est pas la traduction d'un livre persan.

La division du livre est empruntée de celui d'Abulkasim. Mais Cherefeddin a ajouté à son ouvrage ses observations personnelles et fait important, il y a introduit une nouveauté qui n'a jamais été conçue jusqu'à cette époque dans le monde musulman, en dessinant des miniatures de façon à rendre plus vivantes les explications relatives aux divers modes de traitement. Il a su donner ainsi à son livre une physionomie toute originale.

TÜRKIYEDE VİLÂDİYE ve NİSAİYE TARİHİNDEN
BİR HULÂSA

REFİK MÜNÜR KESKİN M. D.
Gülhane Tababet İhtişas Okulu
Eski Jinekoloji Profesörü

ve

SAİM SAĞLIK M. D.

Son senelerin gittikçe artan ve tetkiklerle çıkarılan bir çok eski kitaplar, el yazıları vesair eserler Türkiyede eskidenberi bir tababet